

پیش‌بینی آسایش روان‌شناختی دانش‌آموزان براساس هوش اخلاقی با واسطه‌گری امید به تحصیل

فرهاد خرمائی^۱، معصومه صابر لاری^۲، سید مهدی پورسید^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه هوش اخلاقی و آسایش روان‌شناختی با واسطه‌گری امید به تحصیل در دانش‌آموزان انجام شد. روش پژوهش هم‌بستگی و جامعه آماری شامل تمامی دانش‌آموزان متوسطه دوم شهر شیراز در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۸ بود. نمونه پژوهش ۴۰۰ دانش‌آموز (۲۱۵ دختر ۱۸۵ پسر) بود که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای تصادفی انتخاب و به پرسش‌نامه هوش اخلاقی، امید به تحصیل و آسایش روان‌شناختی پاسخ دادند. اطلاعات به دست آمده در قالب مدل‌یابی معادلات ساختاری تحلیل شد. نتایج نشان داد که هوش اخلاقی بر آسایش روان‌شناختی و امید به تحصیل اثر مستقیم و معنی‌داری داشته است. در این میان اثر مستقیم امید به تحصیل بر آسایش روان‌شناختی نیز معنی‌دار بوده است و اثر غیر مستقیم هوش اخلاقی بر آسایش روان‌شناختی از مسیر امید به تحصیل نیز معنی‌دار بوده است، که نشان‌دهنده نقش واسطه‌گری امید به تحصیل در رابطه بین هوش اخلاقی و آسایش روان‌شناختی است. بنابراین، هوش اخلاقی با واسطه‌گری امید به تحصیل نقش مهمی در آسایش روان‌شناختی دانش‌آموزان دارد.

واژه‌های کلیدی: آسایش روان‌شناختی، هوش اخلاقی، امید به تحصیل.

۱. دانشیار، گروه روان‌شناسی تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

(khormaei@shirazu.ac.ir) نویسنده مسئول

۲. کارشناس ارشد، گروه روان‌شناسی تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

۳. دانش‌آموخته دکتری، گروه روان‌شناسی تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

Predicting Student's Psychological Well-Being Based on Moral Intelligence with Mediating of Academic Hope

Farhad Khormaei¹
Masoomeh Saber Lari²
Seyed Mehdi Poorseyed³

Abstract

The aim of this study was to investigate the relationship between moral intelligence and psychological well-being through the mediation of students' academic hope. The research method was correlation and the statistical population included all the secondary school students in Shiraz in the academic year 2019-2020. The statistical sample consisted of 400 students (215 girls 185 boys) who were selected by multistage cluster sampling and answered the Mental Intelligence Questionnaire, Academic Hope Scale and Psychological Well-being Questionnaire. The obtained data were analyzed in structural equation modeling. Results showed that moral intelligence had a direct and significant effect on psychological well-being and academic hope. There was also a significant effect of the direct effect academic hope on psychological well-being. The indirect effect of moral intelligence on psychological well-being is significant from the path of academic hope, indicating the mediating role of academic hope in the relationship between moral intelligence and psychological well-being. Therefore, moral intelligence mediated by academic hope play an important role in students' psychological well-being.

Keywords: psychological well-being, moral intelligence, academic hope.

-
1. Associate Professor, Department of Educational Psychology, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Shiraz University, Shiraz. Iran. khormaei@shirazu.ac.ir (Corresponding Author).
 2. Masters in Educational Psychology, Department of Educational Psychology, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Shiraz University, Shiraz. Iran.
 3. PhD student in Psychology, Department of Educational Psychology, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Shiraz University, Shiraz. Iran.

مقدمه

دانش‌آموزان قشر وسیعی از جامعه‌ای را تشکیل می‌دهند که تعیین‌کننده آینده و سرنوشت فردای یک ملت است. از سوی دیگر روان‌شناسی به‌عنوان شاخه‌ای از علوم انسانی و خصوصاً شاخه‌ای از علوم رفتاری به مطالعه علمی رفتار می‌پردازد. از دیدگاه آسیب‌شناختی این علم به مطالعه رفتارهای منفی انسانی می‌پردازد و هرگاه صحبت از روان‌شناسی می‌شود ما آن را به‌عنوان ردگیری مشکلات درک می‌کنیم (هوبنر^۱ و همکاران، ۲۰۱۴). در نتیجه نیاز شدیدی به اصلاح، احیا و بازنگری مفهوم قدیمی روان‌شناسی است. این تلاش به‌وسیله رویکرد جدید روان‌شناسی یعنی روان‌شناسی مثبت^۲ صورت پذیرفت. در همین راستا آسایش روان‌شناختی^۳ یکی از سازه‌های چندوجهی است که اخیراً در حوزه روان‌شناسی مثبت توجه زیادی را به خود جلب کرده و با توجه به اهمیت آن محققان درصدد یافتن عوامل مؤثر در ارتباط با این سازه هستند (رنشو^۴ و همکاران، ۲۰۱۴). آسایش روان‌شناختی نیازی ضروری و اساسی برای افراد در هر زمان است و دستیابی به آن مقدمه یک زندگی مفید، مؤثر و رضایت‌بخش است. دانش‌آموزان قشر وسیعی از هر جامعه‌ای را تشکیل می‌دهند که سرنوشت و مسئولیت آینده آن جامعه قرار است در آینده‌ای نزدیک به آنان واگذار شود. می‌توان انتظار داشت که قبول این مسئولیت به بهترین نحو ممکن نیازمند توانایی‌های روان‌شناختی بی‌شماری است که آسایش روان‌شناختی یکی از آنهاست. محققان تعریفی که از آسایش روان‌شناختی ارائه کرده‌اند به این صورت است: احساس مثبت و احساس رضایتمندی عمومی از زندگی که شامل خود و دیگران در حوزه‌های مختلف است (می‌یرز و داینر^۵، ۱۹۹۵). آسایش روان‌شناختی را می‌توان واکنش‌های عاطفی و شناختی به ادراک ویژگی‌ها و توانمندی‌های شخصی، پیشرفت بسنده، تعامل کارآمد و مؤثر با جهان، پیوند و رابطه مطلوب با جمع و اجتماع و پیشرفت مثبت در طول زمان تعریف کرد. این حالت می‌تواند مؤلفه‌هایی مانند رضایت از زندگی، انرژی و خلق مثبت را نیز دربرگیرد (کارادماس^۶، ۲۰۰۷). آسایش روان‌شناختی به معنای توانایی لذت بردن از تمام فعالیت‌های زندگی و احساس رضایت و

1. Huebner
2. positive psychology
3. psychological well-being
4. Renshaw
5. Myers & Diener
6. Karademas

خرسندی از فرایندهای زندگی است که با مؤلفه‌هایی همچون درگیری، ارتباط، معنایابی و دامنه موفقیت‌ها سنجیده می‌شود (داینر^۱ و همکاران، ۲۰۰۹). آسایش روان‌شناختی دارای دو جزء شناختی و عاطفی است. بُعد شناختی آسایش، یعنی ارزیابی شناختی افراد از میزان رضایت از زندگی و بُعد عاطفی یعنی برخورداری از حداکثر عاطفه مثبت و حداقل عاطفه منفی (استیسی^۲، ۲۰۱۶). مفهوم آسایش روان‌شناختی به ادغام سطوح بالای عاطفه مثبت و رضایت از زندگی و سطح پایین عاطفه منفی اشاره دارد. به عبارت دیگر، آسایش روان‌شناختی افراد صرفاً مربوط به رضایت از زندگی یا تجربه احساسات مثبت یا منفی در زندگی آن‌ها نیست. از منظر وسیع‌تر آسایش روان‌شناختی، این مفهوم جنبه‌های مختلفی از زندگی انسان را دربر می‌گیرد که به سلامت روانی و جسمی یک فرد معنای خاصی می‌دهد. بر اساس این مفهوم آسایش روان‌شناختی، «معنای ویژه»^۳ زندگی انسان را دربر می‌گیرد، مانند هدف در زندگی، استقلال، روابط مثبت با دیگران، رشد شخصی، پذیرش خود و تسلط بر محیط (کیم^۴، ۲۰۲۱).

در جست‌وجوی عوامل مرتبط یا مؤثر با آسایش روان‌شناختی پژوهشگران به سازه‌های مختلفی از جمله هوش اخلاقی^۵ (نیکولف و سایدیجوف^۶، ۲۰۱۶) اشاره کرده‌اند. مفهوم اصلی هوش اخلاقی این است که فرد بتواند درست را از نادرست تشخیص دهد؛ یعنی اعتقادات محکم اخلاقی داشته باشد و براساس این اعتقادات عمل کند. از سویی دیگر هوش اخلاقی، ظرفیت و توانایی درک مسائل خوب از مسائل بد است که در یک فرایند آموزشی به ارزش‌ها و اخلاقیات تبدیل می‌شوند (بوربا^۷، ۲۰۰۵). هوش اخلاقی شامل گستره فراشناختی یا فراعلمی است که شناخت‌ها، نگرش‌ها و فعالیت‌های اخلاقی را فقط در چارچوب سیستم‌های ارزشی فردی امکان‌پذیر می‌سازد. پژوهشگران هوش اخلاقی را وابسته به هفت ارزش عمده می‌دانند: همدلی، وجدان، خودکنترلی، احترام، مهربانی، تحمل و انصاف. سه اصل اول همدلی، وجدان و خودکنترلی هسته اخلاقی هوش اخلاقی را نشان می‌دهند (امامی و همکاران، ۱۳۹۳). با توجه به ارتباط که یکی از مؤلفه‌های

-
1. Diener
 2. Satici
 3. the special meanings
 4. Kim
 5. moral intelligence
 6. Nikolaeov & Salahodjaev
 7. Borba

آسایش روان‌شناختی است، ارتباط با افراد جامعه، باعث افزایش آسایش روان‌شناختی افراد می‌شود و این تعامل نیازمند دلسوزی، مهربانی، بخشش، احساس، کمک و یاری‌رسانی است (هوش اخلاقی). فرد دارای هوش اخلاقی فردی اجتماعی و انسانی است که سودمندی اجتماعی دارد (زدنک و شوکور^۱، ۲۰۰۷). بر این اساس افرادی که دارای هوش اخلاقی پایینی هستند بیشتر دست به رفتارهای پرخطر می‌زنند و همین امر باعث کاهش آسایش روان‌شناختی خود و دیگر افراد جامعه می‌شود (بوربا، ۲۰۰۵). در پژوهشی که توسط ستوده و همکاران (۱۳۹۵) در پرستاران انجام شده است، نتایج حاکی از آن بود که بین هوش اخلاقی و آسایش روان‌شناختی ارتباط مثبت و معنی‌دار وجود دارد. نیکولف و سایدیجوف (۲۰۱۶) در پژوهشی درمورد نقش هوش در آسایش به این نتیجه دست یافتند که انواع هوش می‌تواند بر میزان خلق تأثیر بگذارد. به گونه‌ای که هوش معنوی و هوش اخلاقی با میزان آسایش رابطه مثبت دارد. پری و کلاف^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی درباره نقش هوش اخلاقی و هیجانی در رقابت‌های ورزشی به این نتیجه دست یافتند که هوش اخلاقی می‌تواند به‌عنوان یک پیش‌بینی‌کننده مهم در احتمال مشارکت فرد ورزشکار در فعالیت‌های نوع‌دوستانه عمل کند. به گونه‌ای که افراد با هوش اخلاقی بیشتر، احساس مسئولیت و آسایش روان‌شناختی بیشتری دارند. همچنین شانک و دی سنتی^۳ (۲۰۱۸) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که هوش اخلاقی می‌تواند به‌عنوان یک مؤلفه مهم در بازداری افراد از رفتارهای ضد اخلاقی عمل کند. به گونه‌ای که در بلندمدت افراد با هوش اخلاقی بیشتر، احساس آسایش بیشتری را تجربه می‌کنند. از سوی دیگر اسمیت و کوچکی^۴ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان فروتنی اخلاقی: در زندگی و کار، به این نتیجه دست یافتند که گرایش به رفتارهای اخلاق‌مدار می‌تواند به‌عنوان یک محافظت‌کننده در برابر زندگی عمل کند و افراد با هوش اخلاقی بیشتر آسایش بیشتری را تجربه می‌کنند. به گونه‌ای بین هوش اخلاقی و مؤلفه‌های مختلف آسایش (روانی، اجتماعی و ذهنی) رابطه وجود دارد. همچنین نتایج پژوهش گیو^۵ و همکاران (۲۰۱۹) نشان داد که هوش اخلاقی به‌عنوان یک متغیر تسهیل‌کننده بر ارتباط بین هویت اخلاقی و رفتار اخلاقی اثر می‌گذارد.

1. Zdenek & Schochor
2. Perry & Clough
3. Shank & DeSanti
4. Smith & Kouchaki
5. Guo

به گونه‌ای که هوش اخلاقی می‌تواند با سلامت روان افراد ارتباط پیدا کند و آنان احساس رضایت‌مندی بیشتری کنند. در نهایت به نظر می‌رسد دانش آموزان به‌عنوان قشر وسیعی از جامعه و سرنوشت‌سازان یک جامعه نیازمند توجه ویژه هستند. این سؤال که چگونه می‌توان شرایط را برای بهبود آسایش آنان در حوزه‌های مختلف فراهم کرد، سؤالی اساسی است. به گونه‌ای که اگر زمینه‌ای فراهم شود که فرد مسئولیت انتخاب‌ها و فعالیت‌هایش را از نظر اخلاقی برعهده گیرد (هوش اخلاقی)، احتمالاً می‌توان پیش‌بینی کرد که آسایش روان‌شناختی دانش‌آموزان افزایش یابد. لیکن این چالش همچنان مطرح است که آیا رابطه هوش اخلاقی با آسایش روان‌شناختی رابطه‌ای مستقیم است یا هوش اخلاقی به‌واسطه ایجاد ارتباط با متغیرهای دیگر بر آسایش روان‌شناختی اثرگذار است. این پژوهش در پی پاسخ‌گویی به این مسئله است. بستر نظری این پژوهش بر مبانی بنیادی روان‌شناسی مثبت‌گرا استوار است که بر این نکته تأکید دارند که فضیلت‌های اخلاقی از طریق ایجاد هیجان‌های مثبت، آسایش را تحت تأثیر قرار می‌دهند. با ظهور روان‌شناسی مثبت‌نگر، پژوهشگران به جای توجه محض به تجارب یا تصورات منفی افراد به بررسی سازه‌هایی چون خویشتن‌داری، تاب‌آوری، معنویت، خوش‌بینی و امید پرداختند (سلیگمن و چیکسنت‌میهای،^۱ ۲۰۰۰؛ مالیک^۲، ۲۰۱۳)، که در این میان، سازه امید توجه فزاینده‌ای را به خود جلب کرده است (اسنایدر^۳، ۲۰۰۰؛ ولز^۴، ۲۰۰۵).

امید به تحصیل^۵ از جمله سازه‌های شناختی-هیجانی محسوب می‌شود که اثرگذاری آن بر آسایش روان‌شناختی در موقعیت‌های تربیتی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. امید به تحصیل به این معناست که یادگیرنده تا چه اندازه انتظار شناختی-هیجانی دارد که با تحصیل بتواند به خواسته‌ها و آرزوهایش برسد و تا چه اندازه فرد از نظر تحصیلی توانایی رسیدن به این خواسته‌ها را دارد، بنابراین می‌توان پیش‌بینی کرد که با رشد امید به تحصیل، آسایش روان‌شناختی دانش‌آموزان افزایش یابد (خرمائی و کمری، ۱۳۹۶). امید به تحصیل بیانگر نگرش‌های کلی فرد به آینده تحصیلی همراه با میزان تلاش فعالانه برای دستیابی به نتیجه آتی است (هوی^۶ و همکاران، ۲۰۱۳). به گونه‌ای که شاخص امید به تحصیل

1. Seligman & Csikszentmihalyi
2. Malik
3. Snyder
4. Wells
5. academic hope
6. Hoy

نشان‌دهنده متوسط سال‌هایی است که یک فرد انتظار دارد یا امیدوار است که در مقاطع مختلف تحصیلی ثبت نام کند و آموزش ببیند. فرد دارای هوش اخلاقی هدف‌گزینی مشخصی دارد و این امر جز با امید امکان‌پذیر نخواهد بود. بنابراین با رشد هوش اخلاقی می‌توان فرض کرد که امید به تحصیل افزایش یابد و امید به تحصیل آسایش روان‌شناختی دانش‌آموز را بیشتر کند. افراد با هوش اخلاقی بیشتر دارای امید بیشتری نسبت به آینده و نگاه خوش‌بینانه‌تری به زندگی هستند (گاریگان^۱ و همکاران، ۲۰۱۸). حدادی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان رابطه هوش اخلاقی با جهت‌گیری خوش‌بینانه به این نتیجه دست یافتند که هوش اخلاقی پیش‌بینی‌کننده مناسبی برای جهت‌گیری خوش‌بینانه است. در پژوهشی با عنوان بررسی رابطه بین هوش اخلاقی با امید به زندگی در زنان دارای همسر معتاد این نتیجه به دست آمد که بین هوش اخلاقی و امید به زندگی رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد (جاویدان و همکاران، ۱۳۹۶). همچنین مارکویز^۲ (۲۰۱۹) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافت که اخلاق‌گرایی می‌تواند به‌طور معنی‌دار فعالیت‌های مرتبط با تحصیل را پیش‌بینی کند. در پژوهشی دیگر رند^۳ و همکاران (۲۰۲۰) به این یافته دست پیدا کردند که امید در دانشجویان می‌تواند یکی از پیش‌بین‌های معنی‌دار آسایش ذهنی باشد. در مجموع این پژوهش‌ها نشان داده‌اند که بین هوش اخلاقی و امید رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. از سوی دیگر، به نظر می‌رسد برای دانش‌آموزان امید به تحصیل می‌تواند نقش انگیزشی داشته باشد و باعث رشد آسایش روان‌شناختی شود. امید یک عاطفه مثبت است که در سال‌های اخیر مورد توجه روان‌شناسان مثبت قرار گرفته است. احتمالاً عواطف مثبت از جمله عواملی است که فضیلت‌هایی مثل هوش اخلاقی می‌تواند بر آن تأثیرگذار باشد. نقش واسطه‌ای امید در مدل این پژوهش نیز نشان‌دهنده همین مطلب است. در مجموع امید به تحصیل نوعی انتظار و باور مرتبط با تحصیل است. این انتظار که فرد با تحصیل به نتایج مثبتی دست یابد، می‌تواند نقش مهمی در عملکرد و در نهایت آسایش روان‌شناختی دانش‌آموز ایفا کند (فلدمن و کویاتا^۴، ۲۰۱۵). نتایج پژوهش بهادری خسروشاهی و هاشمی نصرت‌آباد (۱۳۹۰) نشان داد که بین امید و آسایش روان‌شناختی رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد و امید می‌تواند تغییرات آسایش روان‌شناختی دانشجویان

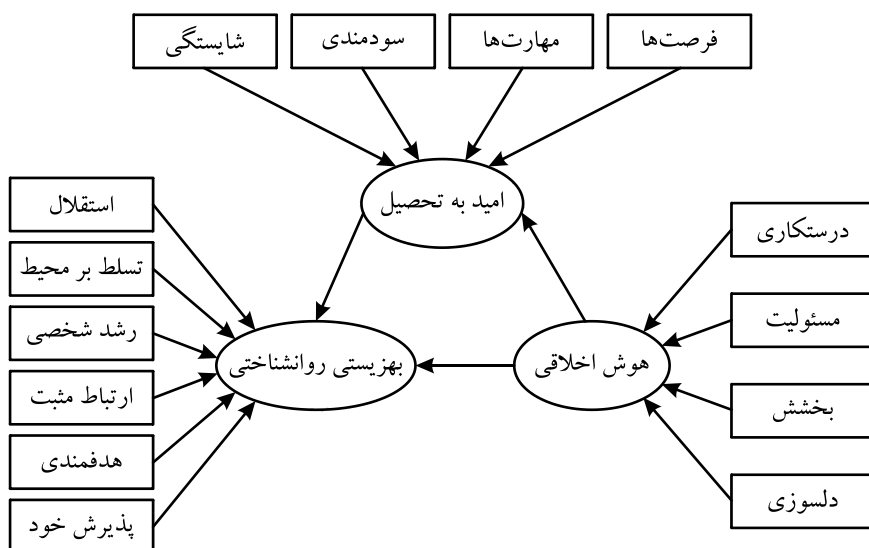
1. Garrigan
2. Marques
3. Rand
4. Feldman & Kubota

را پیش‌بینی کند. گل‌پرور و مصاحبی (۱۳۹۴) نشان دادند که بین امید و آسایش روان‌شناختی سالمندان رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد. همچنین سپهرنوش مرادی و حجازی (۱۳۹۷) در پژوهش خود نشان دادند که امید به‌طور مستقیم با آسایش روان‌شناختی دانش‌آموزان رابطه دارد. ویلسون^۱ (۲۰۱۵) در پژوهشی به بررسی تأثیر کمی و کیفی امید بر آسایش روان‌شناختی پرداخت. نتایج نشان داد که بین میزان امید و فراوانی رفتارهای مرتبط با آسایش روان‌شناختی ارتباط وجود دارد. همچنین امید به‌طور معنی‌داری، آسایش روان‌شناختی را پیش‌بینی می‌کند. داوولینگ و ریکود^۲ (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان نقش امید در پیش‌بینی آسایش ذهنی جوانان به این نتیجه دست یافتند که بین امید و آسایش ذهنی رابطه وجود دارد و میزان امید پیش‌بینی‌کننده مثبت و معنی‌دار آسایش ذهنی افراد است. همچنین نتایج پژوهش استیسی (۲۰۱۶) نشان داد که امید می‌تواند تأثیر مستقیم و معنی‌دار بر آسایش روان‌شناختی داشته باشد. جیمز و رویی^۳ (۲۰۱۹) در پژوهشی به نقش امید در میزان آسایش روانی کودکان غنایی پرداختند که در مراکز مراقبتی شبانه‌روزی و مراکز مراقبتی روزانه زندگی می‌کردند. آن‌ها به این نتیجه دست یافتند که امید در هر دو گروه با آسایش روان‌شناختی بیشتر رابطه دارد.

درمجموع جمع‌بندی پیشینه پژوهش‌های ذکر شده گویای وجود رابطه بین سازه‌ها و فضیلت‌های اخلاقی از جمله هوش اخلاقی با آسایش روان‌شناختی است، لیکن همچنان این چالش و خلأ دانش وجود دارد که آیا رابطه سازه‌های اخلاقی با آسایش روان‌شناختی آن چنان که گفته است، رابطه‌ای مستقیم است یا هوش اخلاقی از طریق تأثیرگذاری بر متغیرهای دیگر می‌تواند، آسایش روان‌شناختی را متأثر سازد. با توجه به مبانی نظری و پیشینه پژوهش، امید به تحصیل از جمله سازه‌های شناختی-هیجانی است که فرض بر آن است که می‌تواند واسطه این ارتباط باشد. بنابراین ضرورت پژوهش کنونی کوشش برای پر کردن خلأ دانش در این خصوص است. اهمیت دیگر این پژوهش آن است که سازه‌هایی مانند هوش اخلاقی و امید به تحصیل قابل آموزش هستند و شناسایی رابطه بین این سازه‌ها می‌تواند به ارائه پیشنهادهای کاربردی در زمینه ارتقای آسایش روان‌شناختی دانش‌آموزان منجر شود. از سوی دیگر برخی مطالعات (داوولینگ و ریکود، ۲۰۱۶؛ اسمیت و کوچکی، ۲۰۱۸؛ گیو و همکاران، ۲۰۱۹) عنوان کرده‌اند که سهمی از آسایش

1. Wilson
2. Dowling & Rickwood
3. James & Roby

روان‌شناختی را می‌توان در متغیرهای مثبت مانند هوش اخلاقی و امید به تحصیل جست‌وجو کرد. براساس مطالعه پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده، تا به حال پژوهشی که به بررسی نقش واسطه‌ای امید به تحصیل در رابطه بین هوش اخلاقی و آسایش روان‌شناختی دانش‌آموزان پردازد مشاهده نشد. بنابراین، این پژوهش به دنبال این مسئله است که آسایش روان‌شناختی دانش‌آموزان را براساس هوش اخلاقی و با واسطه‌گری امید به تحصیل تبیین کند. با توجه به مطالب گفته‌شده مسئله اصلی پژوهش این است که آیا هوش اخلاقی آسایش روان‌شناختی در دانش‌آموزان را با واسطه‌گری امید به تحصیل پیش‌بینی می‌کند؟ مدل مفهومی پژوهش در شکل زیر آورده شده است:

شکل ۱ مدل مفهومی پژوهش

روش

روش پژوهش حاضر توصیفی از نوع هم‌بستگی در قالب مدل‌سازی معادلات ساختاری بود که در آن هوش اخلاقی به‌عنوان متغیر مکنون برون‌زاد، آسایش روان‌شناختی به‌عنوان متغیر مکنون درون‌زاد و امید به تحصیل به‌عنوان متغیر مکنون واسطه‌ای بود. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل تمام دانش‌آموزان متوسطه دوم در شهر شیراز بودند. نمونه آماری

براساس جدول مورگان^۱ (۱۹۷۰) و برای جامعه‌های بیشتر از ده هزار نفر ۳۷۵ نفر بود که بر این اساس ۴۰۰ دانش‌آموز (۲۱۵ دختر و ۱۸۵ پسر) به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شد. در مرتبه اول دو ناحیه از چهار ناحیه آموزش و پرورش به‌طور تصادفی انتخاب شد (ناحیه‌های دو و چهار) در وهله دوم، از هر ناحیه دو مدرسه دخترانه و پسرانه انتخاب و در وهله سوم، از هر مدرسه یک کلاس دهم (۱۷۸ نفر)، یازدهم (۱۲۴ نفر) و دوازدهم (۹۸ نفر) به‌صورت تصادفی انتخاب شد. در این پژوهش به‌منظور گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه‌های زیر استفاده شده است:

۱. مقیاس آسایش روان‌شناختی ریف^۲: این مقیاس توسط ریف^۳ (۱۹۸۹) طراحی و در سال ۲۰۰۲ مورد تجدیدنظر قرار گرفت. نسخه اصلی مقیاس آسایش روان‌شناختی دارای ۸۴ سؤال است که به‌دلیل طولانی بودن این مقیاس، نسخه ۵۴ سؤالی و نهایتاً ۱۸ سؤالی نیز طراحی شد. این مقیاس دارای ۶ مؤلفه اصلی (استقلال، تسلط بر محیط، رشد شخصی، ارتباط مثبت با دیگران، هدفمندی در زندگی و پذیرش خود) است و هر مؤلفه دارای ۳ گویه و یک نمره کلی است. شرکت‌کننده باید در یک طیف لیکرت ۵ درجه‌ای (۱=کاملاً مخالفم تا ۵=کاملاً موافقم) مشخص سازد که تا چه حد با هر یک از عبارات موافق یا مخالف است. از میان گویه‌ها، ۱۰ گویه به‌صورت مستقیم و ۸ گویه به‌صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شود (ریف و سینگر^۴، ۲۰۰۲). هم‌بستگی نسخه کوتاه مقیاس آسایش روان‌شناختی ریف با مقیاس اصلی از ۰/۷۰ تا ۰/۸۹ در نوسان بوده است (ریف و سینگر، ۲۰۰۶). ریف (۱۹۹۵) پایایی مقیاس را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۹ گزارش کرده است. در پژوهش حاضر به‌منظور احراز روایی از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. نتایج این تحلیل نشان داد که همه مؤلفه‌ها به‌خوبی ساختار ۶ عاملی مقیاس را تأیید می‌کنند. به‌طور کلی، دامنه بار عاملی برای مؤلفه‌های این مقیاس بین ۰/۵۴ تا ۰/۷۶ قرار دارد. در مجموع، نتایج با تحلیل عاملی تأییدی بیانگر آن است که مقیاس آسایش روان‌شناختی از روایی سازه‌ای مطلوبی برخوردار است و ساختار ۶ عاملی یاد شده مورد تأیید قرار می‌گیرد. همچنین در پژوهش حاضر به‌منظور بررسی پایایی از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. نتایج نشان داد که مقدار این ضریب برای کل مقیاس ۰/۸۹ و برای

1. Morgan
2. Ryff psychological well-being scale
3. Ryff
4. Ryff & Singer

مؤلفه‌های استقلال ۰/۸۱، تسلط بر محیط ۰/۸۹، رشد شخصی ۰/۷۶، ارتباط مثبت با دیگران ۰/۷۹، هدفمندی در زندگی ۰/۷۵ و پذیرش خود ۰/۹۱ است که بیانگر پایایی مطلوب مقیاس است.

۲. پرسش‌نامه هوش اخلاقی^۱: برای سنجش هوش اخلاقی از پرسش‌نامه هوش اخلاقی لینک و کیل^۲ (۲۰۰۵) که دارای ۴۰ گویه است، استفاده شد. این پرسش‌نامه حوزه‌های مختلفی از هوش اخلاقی را (مانند عمل کردن مبتنی بر اصول، ارزش‌ها و باورها، راستگویی، استقامت و پافشاری برای حق، ایستادگی به دلیل حقیقت، وفای به عهد، مسئولیت‌پذیری برای تصمیمات شخصی، اقرار به اشتباهات و شکست‌ها، قبول مسئولیت برای خدمت به دیگران، فعالانه علاقه‌مند بودن به دیگران، اهمیت دادن خودجوش به دیگران، توانایی در بخشش اشتباهات خود، توانایی در بخشش اشتباهات دیگران) می‌سنجد که هر حوزه یا مؤلفه دارای ۴ گویه است. از سوی دیگر این ۱۰ حوزه به ۴ بعد عمومی تقسیم می‌شود که شامل درستکاری (دارای ۴ زیرمجموعه)، مسئولیت‌پذیری (دارای ۳ زیرمجموعه)، بخشش (دارای ۲ زیرمجموعه) و دلسوزی (دارای یک زیرمجموعه) است. روش نمره‌گذاری نیز طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای از هرگز (۱) تا در همه مواقع (۵) است که نمره بالا نشان‌دهنده هوش اخلاقی بیشتر است. جعفری و همکاران (۱۳۹۹) این پرسش‌نامه را اعتبارسنجی کرده‌اند. نتایج روایی به روش تحلیل عاملی مطلوب و پایایی کل پرسش‌نامه به روش ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۰ گزارش شده است. در پژوهش حاضر به منظور احراز روایی از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. نتایج این تحلیل نشان داد که همه مؤلفه‌ها به خوبی ساختار ۴ عاملی پرسش‌نامه را تأیید می‌کنند. به طور کلی، دامنه بار عاملی برای مؤلفه‌های این پرسش‌نامه بین ۰/۴۲ تا ۰/۸۰ قرار دارد. در مجموع، نتایج تحلیل عاملی تأییدی بیانگر آن است که پرسش‌نامه هوش اخلاقی از روایی سازه‌ای مطلوبی برخوردار است و ساختار ۴ عاملی یادشده مورد تأیید قرار می‌گیرد. در پژوهش حاضر به منظور بررسی پایایی از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. نتایج نشان داد که مقدار این ضریب برای کل پرسش‌نامه ۰/۹۱ و برای مؤلفه‌های درستکاری، مسئولیت‌پذیری، بخشش و دلسوزی به ترتیب ۰/۹۱، ۰/۸۸، ۰/۸۱ و ۰/۹۲ است که بیانگر پایایی مطلوب پرسش‌نامه است.

1. moral intelligence inventory

2. Lenniek & Kiel

۳. مقیاس امید به تحصیل^۱: این مقیاس توسط خرمائی و کمری (۱۳۹۶) ساخته شده است. دارای ۲۷ گویه است که از محتوای مصاحبه با دانش‌آموزان استخراج شده است. شیوه‌نامه‌گذاری به صورت طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای از هرگز (۱) تا همه‌موقع درست است (۵) است. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی به روش مؤلفه‌های اصلی همراه با چرخش واریماکس نشان‌دهنده وجود ۴ مؤلفه امید به تحصیل بود که به ترتیب امید به کسب فرصت‌ها، امید به کسب مهارت‌های زندگی، امید به سودمندی مدرسه و امید به کسب شایستگی نام‌گذاری شدند. این ۴ مؤلفه ۵۸ درصد واریانس کل نمونه را تبیین کردند (خرمائی و کمری، ۱۳۹۶). به منظور سنجش پایایی مقیاس از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. ضرایب آلفای کرونباخ برای خرده‌مقیاس امید به کسب فرصت‌ها ۰/۹۲، امید به کسب مهارت‌های زندگی ۰/۹۰، امید به سودمندی مدرسه ۰/۸۰، امید به کسب شایستگی ۰/۷۶ و ضریب آلفای کرونباخ کل مقیاس امید به تحصیل نیز ۰/۹۴ به دست آمد (خرمائی و کمری، ۱۳۹۶). در پژوهش حاضر به منظور احراز روایی از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. نتایج این تحلیل نشان داد که همه مؤلفه‌ها به‌خوبی ساختار ۴ عاملی پرسش‌نامه را تأیید می‌کنند. به‌طور کلی، دامنه بار عاملی برای مؤلفه‌های این پرسش‌نامه بین ۰/۷۱ تا ۰/۹۵ قرار دارد. در مجموع، نتایج تحلیل عاملی تأییدی بیانگر آن است که مقیاس امید به تحصیل از روایی سازه‌ای مطلوبی برخوردار است و ساختار ۴ عاملی یادشده مورد تأیید قرار می‌گیرد. در پژوهش حاضر به منظور بررسی پایایی از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. نتایج نشان داد که مقدار این ضریب برای کل پرسش‌نامه ۰/۸۵، برای مؤلفه‌های امید به کسب فرصت‌ها ۰/۸۱، امید به کسب مهارت‌های زندگی ۰/۸۴، امید به سودمندی مدرسه ۰/۸۸، و امید به کسب شایستگی ۰/۸۶ است که بیانگر پایایی مطلوب پرسش‌نامه است.

فرایند اجرای پژوهش به این صورت بود که ابتدا پژوهشگر در کلاس حضور یافت و پس از گفت‌وگو با دانش‌آموزان و توضیح درمورد پژوهش از آنان درخواست کرد که به‌صورت داوطلبانه در پژوهش شرکت کنند. سپس پرسش‌نامه‌ها به‌صورت چرخش متناوب در میان دانش‌آموزان توزیع شد. پس از جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح توصیفی شامل

1. Academic Hope Scale (AHS)

ویژگی‌های جمعیت شناختی گروه نمونه، میانگین و انحراف معیار متغیرها و در سطح استنباطی شامل بررسی فرضیه‌های پژوهش با استفاده از ضریب هم‌بستگی پیرسون و مدل‌یابی معادلات ساختاری به وسیله نرم افزارهای اس.پی.اس.اس. و ایموس نسخه ۲۲ انجام شد.

یافته‌ها

در جدول ۱ اطلاعات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان پژوهش حاضر نشان داده شده است.

جدول ۱ فراوانی و درصد شرکت‌کنندگان برحسب کلاس و جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد	کلاس دهم	کلاس یازدهم	کلاس دوازدهم
دختر	۲۱۵	۵۳/۷۶	۸۵	۷۶	۵۴
پسر	۱۸۵	۴۶/۲۴	۹۳	۴۸	۴۴

قبل از ورود به آزمون مدل مفهومی پژوهش، مفروضه‌های مدل‌یابی معادلات ساختاری مورد بررسی قرار گرفت. در این بخش سه مفروضه اساسی مدل‌یابی معادلات ساختاری شامل داده‌های ازدست‌رفته، موارد دورافتاده (پرت) و نرمال بودن توزیع متغیرها مورد بررسی قرار گرفت. اگرچه در پژوهش حاضر تلاش شد تا داده‌های کاملی از گروه نمونه جمع‌آوری شود، با این حال در فایل داده‌ها برخی داده‌های ازدست‌رفته وجود داشت. در پژوهش حاضر داده‌های ازدست‌رفته با میانگین مقادیر متغیرها جایگزین شد. برای بررسی موارد پرت در پژوهش حاضر از دستور Explore در نرم‌افزار اس.پی.اس.اس. استفاده شد. نتایج بررسی موارد پرت در متغیرهای پژوهش حاضر نشان داد که در هیچ یک از متغیرهای پژوهش موارد پرت وجود ندارد. بنابراین، از این جهت مشکلی برای تحلیل مدل‌یابی معادلات ساختاری وجود ندارد. برای بررسی نرمال بودن توزیع متغیرهای مشاهده‌شده در پژوهش حاضر از دو شاخص رایج برای بررسی نرمال بودن، شامل کجی و کشیدگی استفاده شد. اگر اندازه این شاخص‌ها بین -۳ تا +۳ باشد، نشان‌دهنده نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش است. نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های کجی و کشیدگی برای متغیرهای پژوهش در دامنه -۳ تا +۳ قرار دارد؛ بنابراین، توزیع تمامی متغیرهای پژوهش

نرمال است. به‌طور کلی، نتایج ارائه‌شده در این بخش نشان می‌دهد که تمامی مفروضه‌های اساسی تحلیل مدل‌یابی معادلات ساختاری برقرار است و بنابراین برای این تحلیل مانعی وجود ندارد.

متغیرهای حاضر در این پژوهش مشتمل بر هوش اخلاقی به‌عنوان متغیر درون‌زاد، امید به تحصیل به‌عنوان متغیر واسطه‌ای و آسایش روان‌شناختی به‌عنوان متغیر درون‌زاد نهایی پژوهش بود. بر این اساس، مندرجات جدول ۱ میانگین، انحراف معیار شاخص‌های متغیرهای مکنون پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۲ ویژگی‌های توصیفی متغیرهای مشاهده‌پذیر پژوهش (شاخص‌های متغیرهای مکنون)

شاخص‌ها	میانگین	انحراف معیار
درستکاری	۵۱/۴	۸/۳۶
مسئولیت‌پذیری	۳۸/۵۷	۵/۹۹
بخشش	۲۶/۷۵	۳/۶۳
دلسوزی	۱۲/۹۷	۲/۳۴
امید به کسب فرصت‌ها	۳۷/۲۶	۴
امید به کسب مهارت‌های زندگی	۳۲/۱۸	۴/۵۴
امید به سودمندی مدرسه	۳۲/۳۳	۵/۲۴
امید به کسب شایستگی	۱۵/۷۴	۲/۹
استقلال	۱۰/۶۶	۱۲/۲
تسلط بر محیط	۹/۶۴	۱/۸۴
رشد شخصی	۱۱/۹۵	۱/۸۴
ارتباط مثبت با دیگران	۱۰/۵	۱/۸۳
هدفمندی در زندگی	۱۱/۲۴	۲/۰۱
پذیرش خود	۱۰/۳۸	۲/۵۴

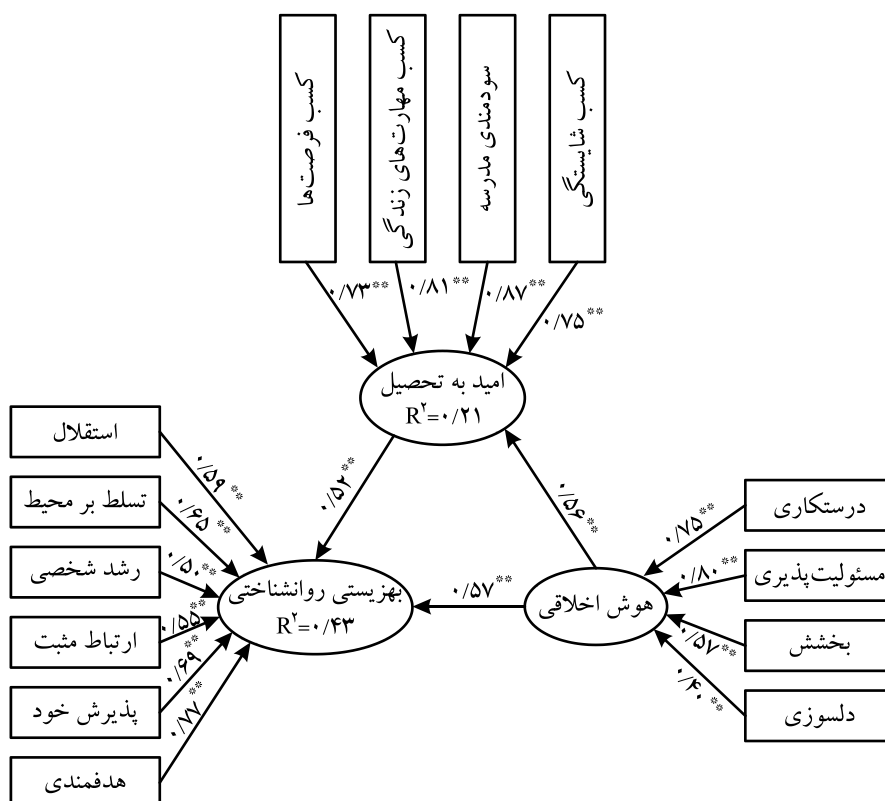
روابط دو متغیری بین متغیرهای مشاهده‌پذیر با محاسبه ضریب هم‌بستگی پیرسون موردبررسی قرار گرفت. در جدول ۳ نتایج حاصل از بررسی این روابط در چارچوب ماتریس هم‌بستگی مرتبه صفر متغیرها ارائه شده است. نتایج حاکی از آن است که بین متغیرهای مشاهده‌پذیر پژوهش رابطه معنی‌دار وجود دارد.

شکل ۲ نتیجه حاصل از کاربرد تحلیل معادلات ساختاری جهت آزمون مدل پژوهش را به‌صورت کلی نشان می‌دهد.

جدول ۳ ماتریس همبستگی بین متغیرهای مشاهده پذیر پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
درستکاری	۱												
مسئولیت پذیری	۰/۵۹**	۱											
بخشش	۰/۴۱**	۰/۴۵**	۱										
دلسوزی	۰/۳۱**	۰/۲۱**	۰/۳۹**	۱									
امید به کسب فرصت‌ها	۰/۳۶**	۰/۴۵**	۰/۳۹**	۰/۱۸**	۱								
امید به کسب مهارت‌های زندگی	۰/۴۲**	۰/۲۷**	۰/۳۷**	۰/۲۴**	۰/۶۴**	۱							
امید به سودمندی مدرسه	۰/۲۶**	۰/۳۰**	۰/۴۴**	۰/۱۵**	۰/۶۶**	۰/۶۱**	۱						
امید به کسب شایستگی	۰/۲۲**	۰/۱۶**	۰/۳۱**	۰/۱۶**	۰/۵۴**	۰/۵۶**	۰/۴۳**	۱					
استقلال	۰/۴۴**	۰/۲۷**	۰/۳۱**	۰/۲۷**	۰/۴۷**	۰/۷۱**	۰/۴۸**	۰/۷۱**	۱				
تسلط بر محیط	۰/۳۵**	۰/۲۵**	۰/۳۹**	۰/۱۰*	۰/۵۴**	۰/۴۸**	۰/۳۵**	۰/۴۶**	۰/۴۵**	۱			
رشد شخصی	۰/۲۷**	۰/۳۴**	۰/۴۵**	۰/۴۱**	۰/۲۰**	۰/۲۶**	۰/۴۴**	۰/۵۴**	۰/۵۴**	۰/۳۹**	۱		
ارتباط مثبت با دیگران	۰/۳۹**	۰/۴۱**	۰/۳۵**	۰/۳۴**	۰/۲۵**	۰/۲۰**	۰/۳۷**	۰/۴۳**	۰/۲۴**	۰/۴۳**	۰/۴۸**	۱	
هدفمندی در زندگی	۰/۱۸**	۰/۳۸**	۰/۳۹**	۰/۳۷**	۰/۲۷**	۰/۶۱**	۰/۲۹**	۰/۴۱**	۰/۴۷**	۰/۴۹**	۰/۶۱**	۰/۴۴**	۱
پذیرش خود	۰/۳۶**	۰/۳۶**	۰/۳۹**	۰/۱۹**	۰/۲۴**	۰/۲۴**	۰/۳۸**	۰/۳۶**	۰/۵۴**	۰/۵۴**	۰/۵۳**	۰/۵۳**	۰/۴۹**

*P<۰/۰۱ **P<۰/۰۵

شکل ۲ مدل نهایی پژوهش

همان‌طور که در شکل ۲ ملاحظه می‌شود، در مجموع مدل پژوهش حاضر ۴۳ درصد از واریانس آسایش روان‌شناختی را تبیین می‌کند. همچنین این مدل ۲۱ درصد از واریانس امید به تحصیل را تبیین کرده است. به منظور بررسی برازش مدل پژوهش از چندین شاخص استفاده شد که نتایج آن در جدول ۳ آمده است. اولین شاخص مورد بررسی، شاخص مجذور خی تقسیم بر درجه آزادی (خی دو هنجار شده) بود که با توجه به آن که مقدار عددی به دست آمده (۲/۱۳) در فاصله مقبول کم‌تر از ۳ قرار دارد، بنابراین نتیجه به دست آمده دلالت بر برازندگی مدل دارد. شاخص برازش تطبیقی (CFI) که به مقایسه مدل مورد نظر با مدل بدون رابطه‌هایش می‌پردازد، برابر با ۰/۹۴ بود که این مقدار بالاتر از معیار ۰/۹۰ است و بنابراین نشانگر برازش مطلوب مدل است. مقدار شاخص نیکویی برازش (GFI)، که نشان‌دهنده میزان واریانس و کواریانس تبیین شده توسط

مدل است، برابر با ۰/۹۴ به دست آمد که بسیار نزدیک به حد مورد پذیرش، یعنی ۰/۹۰ است و بنابراین قابل قبول است. شاخص نیکویی برازش تعدیل شده (AGFI)، نیز که شاخص نیکویی برازش را تاحدی نسبت به حجم نمونه و درجات آزادی مدل تعدیل می‌کند می‌تواند از صفر تا یک متغیر باشد و مقادیر نزدیک به ۱ نشان‌دهنده نیکویی برازش بهتر مدل است. شاخص AGFI برای مدل نهایی پژوهش برابر با ۰/۹۲ بود که مطلوب است. آخرین شاخص مورد بررسی، ریشه دوم میانگین مجذورات خطای تقریب (RMSEA) بود. مقدار حاصله از این شاخص باید کم‌تر از ۰/۰۸ باشد تا برازش مدل تأیید شود. بنابراین، مقدار به دست آمده برابر با ۰/۰۵۹ این شاخص بیانگر برازش مطلوب مدل پژوهش است (میرزا^۱ و همکاران، ۱۳۹۶/۲۰۱۷). در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که محاسبات صورت گرفته نشان‌دهنده برازش مکفی برای مدل نهایی است.

جدول ۴ شاخص‌های برازش مدل نهایی پژوهش

شاخص	χ^2	df	df/ χ^2	GFI	AGFI	NFI	TLI	CFI	RMSEA	Pclose
مقدار	۴۲۱/۵۴	۱۹۷	۲/۱۳	۰/۹۴	۰/۹۲	۰/۹۳	۰/۹۰	۰/۹۴	۰/۰۵۹	۰/۱۲
مقدار مطلوب	-	-	<۳	>۰/۹۰	>۰/۹۰	>۰/۹۰	>۰/۹۰	>۰/۹۰	<۰/۰۸	>۰/۰۵

بر اساس نتایج حاصل از آزمون مدل پژوهش، اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل به دست آمده برای متغیرهای پژوهش در جدول ۵ ارائه شده‌اند.

جدول ۵ اثرات ضرایب استاندارد مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای پژوهش

متغیر پیش‌بین	متغیر ملاک	اثر مستقیم	P	اثر غیرمستقیم	P	اثر کل	P
هوش اخلاقی	امید به تحصیل	۰/۵۶	۰/۰۰۱	-	-	۰/۵۶	۰/۰۰۵
امید به تحصیل	آسایش روان‌شناختی	۰/۵۲	۰/۰۰۱	-	-	۰/۵۲	۰/۰۰۳
هوش اخلاقی	آسایش روان‌شناختی	۰/۵۷	۰/۰۰۱	۰/۲۹	۰/۰۰۳	۰/۸۶	۰/۰۰۸

همان‌طور که در جدول ۵ ملاحظه می‌شود، ضرایب غیرمستقیم و نتایج آزمون بوت استراپ مندرج در جدول مبین آن است که اثر غیرمستقیم هوش اخلاقی بر آسایش روان‌شناختی از مسیر امید به تحصیل معنی‌دار است ($\beta=۰/۲۹$, $p=۰/۰۰۳$). در واقع هوش اخلاقی با افزایش امید به تحصیل به افزایش آسایش روان‌شناختی افراد

منجر می‌شود. بنابراین امید به تحصیل نقش واسطه‌ای بین هوش اخلاقی و آسایش روان‌شناختی دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه هوش اخلاقی و آسایش روان‌شناختی دانش‌آموزان با واسطه‌گری امید به تحصیل انجام شد. با توجه به آنچه که در بیان مسئله پژوهش مورد اشاره قرار گرفت. این پژوهش علاوه بر اینکه رابطه مستقیم متغیرهای پژوهش را که در پیشینه پژوهش‌ها مورد تأکید بوده است مورد تأیید قرار داد، بر نقش واسطه‌گری متغیر امید به تحصیل به عنوان سازه‌ای شناختی-هیجانی که از اهداف مهم انجام این پژوهش بوده است، صحنه گذارد. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که هوش اخلاقی بر آسایش روان‌شناختی اثر مستقیم و معنی‌داری داشته است. این نتایج با مطالعات امامی و همکاران (۱۳۹۳)، ستوده و همکاران (۱۳۹۵)، نیکولف و سایدیجوف (۲۰۱۶)، پری و کلاف (۲۰۱۷) شانک و دی‌سنتی (۲۰۱۸)، اسمیت و کوچکی (۲۰۱۸) و گیو و همکاران (۲۰۱۹) همسوست. در مجموع این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که هوش اخلاقی با آسایش روان‌شناختی رابطه مثبت دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت هوش اخلاقی می‌تواند به عنوان یک مؤلفه مهم در بازداری افراد از رفتارهای ضد اخلاقی عمل کند. به گونه‌ای که در بلندمدت افراد با هوش اخلاقی بیشتر، احساس آسایش بیشتری را تجربه می‌کنند (شانک و دی‌سنتی، ۲۰۱۸). هوش اخلاقی را به عنوان توانایی تشخیص درست از نادرست براساس اصول جهانی تعریف کرده‌اند. این نوع هوش، در محیط جهانی مدرن کنونی به مثابه نوعی جهت‌یاب برای اقدامات عمل کرده است و نقش راهنما را دارد. هوش اخلاقی چارچوبی قوی و قابل دفاع برای فعالیت انسان فراهم می‌آورد. این امر می‌تواند در مجموع با هدف‌گزینی مناسب و تمرکز بر آن باعث رشد آسایش روان‌شناختی افراد شود (گیو و همکاران، ۲۰۱۹). در مجموع افراد با هوش اخلاقی بیشتر، احساس مسئولیت و آسایش روان‌شناختی بیشتری دارند و گرایش به رفتارهای اخلاق‌مدار می‌تواند به عنوان یک محافظت‌کننده در برابر زندگی عمل کند. بنابراین افراد با هوش اخلاقی بیشتر، آسایش بیشتری را تجربه می‌کنند. به گونه‌ای که هوش اخلاقی بر ابعاد مختلف آسایش (روانی، اجتماعی و ذهنی) اثر می‌گذارد (اسمیت و کوچکی، ۲۰۱۸).

همچنین نتایج پژوهش حاضر نشان داد که هوش اخلاقی بر امید به تحصیل اثر مستقیم و معنی‌داری داشته است. این نتایج با مطالعات حدادی و همکاران (۱۳۹۵)، جاویدان و همکاران (۱۳۹۶) و مارکویز (۲۰۱۹) همسوست. در تبیین این یافته می‌توان گفت افراد با هوش اخلاقی بیشتر دارای امید بیشتری نسبت به آینده و نگاه خوشبینانه‌تری به زندگی هستند. هوش اخلاقی به فرد کمک می‌کند نگاه مثبت‌تری به زندگی داشته باشد و امید بیشتری به موفقیت در خود ایجاد کند که این امر می‌تواند بر عملکرد فرد اثر مثبت بگذارد (گاریکان و همکاران، ۲۰۱۸). همچنین در هوش اخلاقی توجه به شأن و منزلت و حقوق همه افراد می‌شود، حتی آن‌ها که عقاید و رفتارشان با ما متفاوت است، بنابراین زمینه را برای پذیرش واقعیت و رشد امید فراهم می‌کند (مختاری‌پور و سیادت، ۱۳۸۸). فرد دارای هوش اخلاقی به دنبال مسیر درست و تعریف‌شده از پیشرفت مرتبط با تحصیل است که این امر زمینه را برای تلاش بیشتر و امیدواری بیشتر از طریق دستیابی به نتایج مطلوب فراهم می‌کند. در مجموع هوش اخلاقی بستری مناسب برای رشد مؤلفه‌هایی مانند صبر، مهربانی، دلسوزی و انصاف فراهم می‌کند که این مؤلفه‌ها تنها برای فردی امیدوار معنی‌دار است (مارکویز، ۲۰۱۹).

از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر این بود که امید به تحصیل اثر مستقیم معنی‌داری بر آسایش روان‌شناختی دارد. این یافته با یافته‌های مطالعات بهادری خسروشاهی و هاشمی نصرت‌آباد (۱۳۹۰)، گل‌پرور و مصباحی (۱۳۹۴)، سپهرنوش مرادی و حجازی (۱۳۹۷)، ویلسون (۲۰۱۵)، داوولینگ و ریکود (۲۰۱۶)، استیسی (۲۰۱۶)، و جیمز و روبی (۲۰۱۹) همسوست. در مجموع این نتایج نشان می‌دهد که امید به تحصیل متغیری مهم در پیش‌بینی آسایش روان‌شناختی است. در تبیین این یافته می‌توان گفت آسایش روان‌شناختی فردی به معنای پردازش‌های مثبت و منفی افراد از اتفاقات روزمره زندگی آن‌هاست. به عبارت دیگر فرد از واکنش‌های هیجانی زندگی خود و پردازش‌های هیجانی مانند غم، خشم، شادی و لذت حاصل از حوادث زندگی احساس پذیرش می‌کند. لازمه چنین پذیرشی داشتن امید است. چراکه امید می‌تواند بنیادهای لازم برای پذیرش حوادث و گذر از چالش‌ها را فراهم آورد. تنها فردی امیدوار می‌تواند واکنش‌های عاطفی و شناختی مناسب به ادراک و ویژگی‌ها و توانمندی‌های شخصی، پیشرفت بسنده، تعامل کارآمد و مؤثر با جهان، پیوند و رابطه مطلوب با جمع و اجتماع و پیشرفت مثبت در طول زمان را تجربه کند که این امر به افزایش آسایش

روان‌شناختی فرد منجر می‌شود (کارادماس، ۲۰۰۷). به عبارت دیگر در امید، نگاه به آینده موج می‌زند. امید به انسان توانایی ماندگاری و چالش را می‌دهد و به وی کمک می‌کند که از پس ناملايمات زندگي برآيد (نصيري و جوکار، ۱۳۸۷). در مجموع امید به تحصیل می‌تواند باعث افزایش تحمل فرد در برابر ناملايمات حاصل از تحصیل شود و به رشد آسایش روان‌شناختی وی کمک کند (جیمز و روبی، ۲۰۱۹).

در نهایت نتایج پژوهش حاضر نشان داد که اثر غیرمستقیم هوش اخلاقی بر آسایش روان‌شناختی از مسیر امید به تحصیل معنی‌دار است. در واقع هوش اخلاقی با افزایش امید به تحصیل به افزایش آسایش روان‌شناختی افراد منجر می‌شود. این یافته با نتایج پژوهش‌های گاریکان و همکاران (۲۰۱۸)، شانک و دی‌سنتی (۲۰۱۸) و مارکویز (۲۰۱۹) هماهنگ است. همان گونه که گفته شد آسایش روان‌شناختی متأثر از متغیرهای مختلفی از جمله هوش اخلاقی است (نیکولف و سایدیجوف، ۲۰۱۶). هوش اخلاقی با فراهم کردن بستر مناسبی از انصاف، مهربانی، صبر و عدالت‌ورزی زمینه را برای تلاشی هدفمند در جهت رسیدن به حداکثر باروری فراهم می‌کند. فرد دارای هوش اخلاقی تلاشی هدفمند در جهت رسیدن به سلامت روانی درپیش می‌گیرد. به گونه‌ای که با افزایش هوش اخلاقی اضطراب کاهش و رفتار قابل پیش‌بینی‌تر می‌شود (پری و کلاف، ۲۰۱۷). آسایش روان‌شناختی را می‌توان واکنش‌های عاطفی و شناختی به ادراک ویژگی‌ها و توانمندی‌های شخصی، پیشرفت بسنده، تعامل کارآمد و مؤثر با جهان، پیوند و رابطه مطلوب با جمع و اجتماع و پیشرفت مثبت در طول زمان تعریف کرد (کارادماس، ۲۰۰۷). این ویژگی به‌طور مستقیم با مؤلفه‌های هوش اخلاقی ارتباط دارد. از سوی دیگر هوش اخلاقی از طریق تأثیرگذاری بر امید می‌تواند باعث افزایش آسایش روان‌شناختی در دانش‌آموزان شود. چراکه هوش اخلاقی پیش‌بینی‌کننده مناسبی برای جهت‌گیری خوش‌بینانه است و می‌تواند بر عملکرد تأثیرگذار (حدادی و همکاران، ۱۳۹۵). فرد دارای هوش اخلاقی هدف‌گزینی مشخصی دارد و این امر با داشتن امید امکان‌پذیرتر خواهد بود. بنابراین با رشد هوش اخلاقی، امید به تحصیل افزایش می‌یابد و امید به تحصیل آسایش روان‌شناختی دانش‌آموز را بیشتر می‌کند. نکته آخر توجه به این محدودیت است که این پژوهش بر روی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر شیراز انجام گرفت، لذا در تعمیم نتایج به گروه‌های سنی دیگر باید احتیاط کرد.

قدردانی

بدین وسیله از تمامی شرکت‌کنندگان در این پژوهش (دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر شیراز) و مسئولان آموزش و پرورش شهر شیراز که صمیمانه ما را در انجام این پژوهش یاری کردند، صمیمانه تشکر می‌کنیم.

منابع

- امامی، ز.، مولوی، ح.، و کلاتری، م. (۱۳۹۳). تحلیل مسیر اثر هوش معنوی و هوش اخلاقی بر خودشکوفایی و رضایت از زندگی در سالمندان شهر اصفهان. *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، ۱۵(۲)، ۴-۱۳.
- بهادری خسروشاهی، ج.، و هاشمی نصرت‌آباد، ت. (۱۳۹۰). رابطه امیدواری و تاب‌آوری با بهزیستی روان‌شناختی در دانشجویان. *اندیشه و رفتار در روان‌شناسی بالینی*، ۶(۲۲)، ۴۱-۵۰.
- بوربا، ام. (۲۰۰۵). *پرورش هوش اخلاقی*. ترجمه ف. کاووسی. (۱۳۹۰). تهران: رشد.
- جاویدان، ع. ا.، زمانی، ع.، و اسدی، ج. (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین هوش اخلاقی با امید به زندگی در زنان دارای همسر معنادار. *دانش انتظامی گلستان*، ۸(۳۰)، ۵۳-۶۶.
- جعفری، ع.، پورمحسنی، ف.، قبادی، ز.، و تکلوی ورنیاب، س. (۱۳۹۹). نقش هوش اخلاقی و سرمایه روان‌شناختی در پیش‌بینی سرمایه اجتماعی سربازان. *روان‌شناسی نظامی*، ۱۱(۴۱)، ۲۷-۳۹.
- حدادی ز.، قلتاش ع.، و صالحی، م. (۱۳۹۵). رابطه هوش اخلاقی و جهت‌گیری خوش‌بینانه با اثربخشی دبیران زن. *زن و جامعه (جامعه‌شناسی زنان)*، ۷(۴)، ۱۲۷-۱۴۱.
- خرمایی، ف.، و کمری، س. (۱۳۹۶). ساخت و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس امید به تحصیل. *راهبردهای شناختی در یادگیری*، ۵(۸)، ۱۵-۳۷.
- سپهرنوش مرادی، ف.، و حجازی، ا. (۱۳۹۷). رابطه سرمایه‌های تحولی خانواده، مدرسه و سایرین با بهزیستی روان‌شناختی: نقش واسطه‌ای امید. *مجله دست‌آوردهای روان‌شناختی*، ۲۵(۲)، ۷۳-۹۰.
- ستوده، ح.، شاکری‌نیا، ا.، خیراتی، م.، درگاهی، ش.، و قاسمی‌جوینه، ر. (۱۳۹۵). رابطه بین هوش معنوی و هوش اخلاقی با بهزیستی روان‌شناختی پرستاران. *مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی*، ۹(۱)، ۶۳-۷۳.
- گل‌پرور، م.، و مصاحبی، م. ر. (۱۳۹۴). پیش‌بینی بهزیستی معنوی سالمندان از طریق مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی. *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، ۱۶(۳)، ۴-۱۲.
- لینک، دی.، و کیل، اف. (۲۰۰۵). *پرسش‌نامه هوش اخلاقی*. تدوین و آماده‌سازی م. عزیزی (۱۳۹۰). تهران: مؤسسه آزمون‌یار پویا.
- مختاری‌پور، م.، و سیادت، س. ع. (۱۳۸۸). بررسی مقایسه‌ای ابعاد هوش اخلاقی از دیدگاه دانشمندان با قرآن کریم و ائمه معصومین (ع). *مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، ۳(۴)، ۹۷-۱۱۸.
- میرز، ل. اس.، گامست، گ.، و گارینو، ا. جی. (۲۰۱۷). *پژوهش چندمتغیری کاربردی (طرح و تفسیر)*. ترجمه ح. پ. شریفی، و فرزاد، س. د. رضاخانی، ح. ر. حسن‌آبادی، ب. ایزانلو و م. حبیبی. (۱۳۹۶). تهران: رشد.

نصیری، ح.، و جوکار، ب. (۱۳۸۷). معناداری زندگی، امید، رضایت از زندگی و سلامت روان در زنان. زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، ۶(۲)، ۱۵۷-۱۷۶.

- Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2009). Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction. In S. J., Lopez & C. R., Snyder (Eds), *Oxford handbook of positive psychology*. (2nd ed., pp. 187-194). New Yor: Oxford Press.
- Dowling, M., & Rickwood, D. (2016). Exploring hope and expectations in the youth mental health online counselling environment. *Computers in Human Behavior*, 55(3), 62-68.
- Feldman, D. B., & Kubota, M. (2015). Hope, self-efficacy, optimism, and academic achievement: Distinguishing constructs and levels of specificity in predicting college grade-point average. *Learning and Individual Differences*, 37(4), 210-216.
- Garrigan, B., Adlam, A. L. R., & Langdon, P. E. (2018). Moral decision-making and moral development: Toward an integrative framework. *Developmental Review*, 49, 80-100.
- Guo, Q., Sun, P., Cai, M., Zhang, X., & Song, K. (2019). Why are smarter individuals more prosocial? A study on the mediating roles of empathy and moral identity. *Intelligence*, 75, 1-8.
- Hoy, B. D., Suldo, S. M., & Mendez, L. R. (2013). Links between parent's and children's levels of gratitude, life satisfaction, and hope. *Journal of Happiness Studies*, 14(4), 251-269.
- Huebner, E. S., Hills, K. J., Siddall, J., & Gilman, R. (2014). Life satisfaction and schooling. In M. J., Furlong, R., Gilman, & E. S., Huebner (Eds), *Handbook of positive psychology in schools*. (pp. 192-207). Routledge/Taylor & Francis Group.
- James, S. L., & Roby, J. L. (2019). Comparing reunified and residential care facility children's wellbeing in Ghana: The role of hope. *Children and Youth Services Review*, 96, 316-325.
- Karademas, E. (2007). "Positive and negative aspects of well-being: Common and specific predictors". *Personality and Individual Differences*, 43, 277-287.
- Kim, M. (2021). Does playing a video game really result in improvements in psychological well-being in the era of COVID-19? *Journal of Retailing and Consumer Service*, 61, 172-184.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610.
- Malik, A. (2013). Efficacy, Hope, Optimism and Resilience at Workplace-Positive Organizational Behavior. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 3(10), 1-4.
- Marques, J. (2019). Creativity and morality in business education: Toward a trans-disciplinary approach. *The International Journal of Management Education*, 17(1), 15-25.
- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6(1), 10-19.
- Nikolaev, B., Salahodjaev, R. (2016). The role of intelligence in the distribution of national happiness. *Intelligence*, 56(3), 38-45
- Perry, J. L. & Clough, P. J. (2017). Predicting cooperation in competitive conditions: The role of sportpersonship, moral competence, and emotional intelligence. *Psychology of Sport and Exercise*, 31, 88-92.
- Rand, K. L., Shanahan, M. L., Fischer, I. C., & Fortney, S. K. (2020). Hope and optimism as predictors of academic performance and subjective well-being in college students. *Learning and Individual Differences*, 81, 19-32.
- Renshaw, T. L., Long, A. C. J., & Cook, C. R. (2015). Assessing adolescents' positive psychological functioning at school: Development and validation of the Student Subjective Wellbeing Questionnaire. *School Psychology Quarterly*, 30(4), 534-552.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything or is it? Exploration on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6, 1069-1081.
- Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Direction in Psychological*

- Sciences*, 4, 99–104.
- Ryff, C. D., & Singer, B. (2002). Best news yet on the six-factor model of well-being. *Social Science Research*, 35(4), 1103-1119.
- Ryff, C. D., & Singer, B. (2006). From social structure to biology: Integrative science in pursuit of human health and well-being. In C. R., Snyder, & S. J., Lopez (Eds), *Handbook of positive psychology* (pp. 541-554). London: Oxford University.
- Satici, S. A. (2016). Psychological vulnerability, resilience, and subjective well-being: The mediating role of hope. *Personality and Individual Differences*, 102(3), 68-73.
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55, 5-14.
- Shank, D. B., & DeSanti, A. (2018). Attributions of morality and mind to artificial intelligence after real-world moral violations. *Computers in Human Behavior*, 86(12), 401-411.
- Smith, S., & Kouchaki, M. (2018). Moral humility: In life and at work. *Research in Organizational Behavior*, 38(2), 77-94.
- Snyder, C. R. (2000). *Handbook of Hope; theory, measures, and applications*. San Diego, CA; Academic Press.
- Wells, M. (2005). *The effects of gender, age, and anxiety on hope differences in the expression of pathway and agency thought*. A dissertation presented for the doctorate of philosophy, the University of Texas A and B.
- Wilson, A. (2015). *An exploration of aspects of mental health in school-going adolescents in Ghana*. Ph.D Thesis, Stellenbosch University.
- Zdenek, B., & Schochor, D. (2007). Developing moral literacy in classroom. *Journal of Educational Administration*, 45(4), 514-532.